

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; E-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2012.gada 12. jūnijā Nr. 1-5/161

**Latvijas Republikas
Saeimas Cilvēktiesību komisijai**

**Latvijas Republikas
Ministru kabinetam**

*Par tehnisko palīgīdzekļu pieejamību
personām ar invaliditāti*

Saskaņā ar likuma „Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām” 2.pantu tiesībsargs veic pārraudzību par Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO) konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas gaitu un ir konstatējis nepilnības tehnisko palīgīdzekļu piešķiršanas sistēmā.

Atbilstoši Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma grozījumiem ar 2009.gada 1.septembri iedzīvotāju apgāde ar tehniskajiem palīgīdzekļiem daļēji deleģēta nevalstiskajām organizācijām. Ar 2009.gada 1.septembri uzdevums visu veidu tehnisko palīgīdzekļu nodrošināšanā nodots valsts sabiedrībai ar ierobežotu atbildību „Nacionālais rehabilitācijas centrs „Vaivari”” (turpmāk - sabiedrība). No 2010.gada 1.janvāra personu nodrošināšanu ar surdotehniku pārņēma Latvijas Nedzirdīgo savienība, bet personu nodrošināšanu ar tiflotehniku - Latvijas Neredzīgo biedrība.

2011.gadā tehnisko palīgīdzekļu izsniegšanai no valsts budžeta piešķirti 2 699 541 lati (salīdzinoši 2010.gadā pakalpojuma finansējuma apjoms bija 1 621 834 lati). 2011.gadā izsniegti 8454 tehniskie palīgīdzekļi (salīdzinoši 2010.gadā izsniegti 6892 tehniskie palīgīdzekļi). Tehniskā apkope vai remonts veikti 1123 tehniskajiem palīgīdzekļiem (salīdzinoši 2010.gadā tehniskā apkope vai remonts veikti 1823 tehniskajiem palīgīdzekļiem). Rindā pēc tehniskajiem palīgīdzekļiem uz 2011.gada 1.janvāri atradās 9975 personas (tai skaitā 1144 personas, kurām tehniskie palīgīdzekļi piešķirami steidzamības kārtā), savukārt uz 2012.gada 1.janvāri rindā gaidīto personu skaits bija pieaudzis līdz 10981 personām (t.sk.1100 steidzamības kārtā)¹.

¹ LMzino_270412; Informatīvais ziņojums „Par Rīcības plāna Invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005.–2015.gadam izpildi”

Saskaņā ar Labklājības ministrijas sniegto informāciju, lai novērstu ārkārtas situāciju un nodrošinātu tehnisko palīglīdzekļu pieejamību 2012.gadā, papildus noteiktajiem valsts budžeta bāzes izdevumiem (1 187 500 latu apmērā) tehnisko pamatlīdzekļu nodrošināšanai bija nepieciešams papildus finansējums 3 874 097 latu apmērā.² Tā vietā minētajām vajadzībām 2012.gadā atvēlēti valsts budžeta finanšu līdzekļi 1 265 300 latu apmērā. Uz 2012. gada 1. martu rindā pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem gaidīja jau 11 104 cilvēki³.

Jāņem vērā, ka, lai uzlabotu tehnisko palīglīdzekļu pakalpojuma pieejamību, 2012.gada 13.martā tika pieņemti grozījumi 2009. gada 15.decembra Ministru kabineta noteikumos Nr.1474 „Tehnisko palīglīdzekļu noteikumi” (turpmāk tekstā – Noteikumi). Minētie grozījumi paplašina Noteikumu regulējumu tehnisko palīglīdzekļu iegādei, izmantojot līdzmaksājumu, precizē tehnisko palīglīdzekļu saņemšanu steidzamības kārtā, (t.sk., paredzot iespēju personām ar prognozējamu invaliditāti saņemt tehniskos palīglīdzekļus steidzamības kārtā), pastiprina personas un tās mantinieku atbildību par patapinātu tehnisko palīglīdzekli. No valsts budžeta finansējamo tehnisko palīglīdzekļu saraksts papildināts ar ortozēm Šeno (Cheneau) tipa korsetēm, pleca, elkoņa, plaukstas, potītes, ceļa, gūžas locītavu, potītes – pēdas ortozēm, iekaitot abdukcijas ortozes, greizās pēdas abdukcijas ortozes, kuras līdz tam pielikumā nebija iekļautas, bet kuras ir nepieciešamas efektīvai locītavu problēmu novēršanai. Lai panāktu finanšu ekonomiju, dažus tehniskos palīglīdzekļus personīgās aprūpes un aizsardzības grupā, kas līdz tam bērniem tika izsniegti īpašumā, noteikts izsniegt patapinājumā (piemēram, tualetes un vannas krēslus), kā arī šajā grupā gandrīz visiem tehniskajiem palīglīdzekļiem par gadu vai diviem pagarināts laiks, pēc kura persona var tikt uzņemta rindā pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem. Tehnisko palīglīdzekļu saraksta (Noteikumu 2.pielikums) 52. un 53.punkts mainīts redakcionāli, paredzot personai iespēju izvēlēties, vai tā par valsts budžeta līdzekļiem saņems ziemas vai vasaras apavus. Atjaunota krūšu protēžu piešķiršana par valsts budžeta līdzekļiem visām personām (līdz tam - tikai trūcīgām personām).

Tomēr, neskatoties uz minētajiem normatīvo aktu grozījumiem, personas ar invaliditāti vēršas pie tiesībsarga un valsts amatpersonām, norādot, ka tehnisko palīglīdzekļu jautājums nav ticis pienācīgā kārtā risināts. Personas ar invaliditāti tiesībsargam ir norādījušas, ka sociālās rehabilitācijas pakalpojumi nav sasaistīti personas vajadzību izpēti un piemērotu tehnisko palīglīdzekļu iegādi, tiek iepirkti personu ar invaliditāti vajadzībām nepiemēroti tehniskie palīglīdzekļi.

Tiesībsarga birojā 2011.gada 21.martā, pamatojoties uz Liepājas sociālo organizāciju sadarbības tīkla atklāto vēstuli, tika ierosināta pārbaudes lieta par

² Ministru kabineta rīkojuma projekts „Par papildus finansējuma piešķiršanu ārkārtas situācijas valsts nodrošināto tehnisko palīglīdzekļu jomā novēršanai” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). MK 29.11.2011. sēde, protokols Nr.70.

³ LM sniegtā informācija <http://www.lm.gov.lv/news/id/3482>

situāciju tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšanas jomā. Vēstulē tika izteikta neapmierinātība ar nepietiekamo finansējumu tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšanas jomā, ar garajām rindām tehnisko palīglīdzekļu saņemšanai, ar valsts rīcību, samazinot no valsts budžeta finansējamo tehnisko palīglīdzekļu veidus, proti, no valsts apmaksāto tehnisko palīglīdzekļu saraksta tika izņemti spieķi, elkoņa kruķi, apakšdelma atbalsta kruķi un paduses atbalsta kruķi, atsevišķus tehnisko palīglīdzekļus nodrošinot tikai trūcīgām personām.

Pārbaudes lieta tika pabeigta ar Tiesībsarga atzinumu, kurā secināts, ka pieaugošo palīglīdzekļu pakalpojuma pieprasījumu ietekmē vairāki faktori - personas ienākumu līdzekļu samazināšanās, veselības stāvokļa pasliktināšanās, kopēja sabiedrības novecošanās, kā arī personu, kurām pirmreizēji noteikta invaliditāte, skaita pieaugums. Vienlaikus, salīdzinot ar 2008.gadu, ievērojami samazinātais finansējums⁴ liedz apmierināt visu personu pieprasījumu pēc tehniskajiem palīglīdzekļiem, līdz ar to pieprasījums tiek apmierināts rindas kārtībā, kurā gaidīšanas laiks ir nesamērīgi ilgs. Ievērojot minēto, personām tiek liegta iespēja savlaicīgi saņemt nepieciešamo palīglīdzekli, tādā veidā pasliktinot personu veselību un kavējot to integrāciju sabiedrībā. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 25.panta pirmajā daļā noteikts to personu loks, kurām ir tiesības saņemt tehnisko palīglīdzekļu pakalpojumus. Būtiski, ka tās pārsvarā ir sociāli mazaizsargātas iedzīvotāju grupas - invalīdi, pensionāri un bērni līdz 18 gadu vecumam, kā arī personas ar funkcionāliem traucējumiem un anatomiskiem defektiem.

Tiesībsarga ieskatā 2012.gada 13.marta grozījumi Ministru kabineta 2009.gada 15.decembra noteikumos Nr.1474 „Tehnisko palīglīdzekļu noteikumi” uzlaboja esošo situāciju tehnisko palīglīdzekļu pakalpojumu nodrošināšanas jomā esošā finansējuma iespēju robežās, tomēr nepieļaujams ir jau tā nepietiekamā finansējuma samazinājums.

Jautājums par palīglīdzekļu pieejamību personām ar invaliditāti tika iekļauts arī 2011.gada tiesībsarga konferences dienas kārtībā, lai pārbaudes lietas izskatīšanas ietvaros veicinātu diskusiju starp abām strīdus pusēm. Konferencē piedalījās gan Labklājības ministrijas pārstāvji, gan VSIA „Nacionālais rehabilitācijas centrs „Vaivari”” tehnisko palīglīdzekļu centra vadītājs Aivars Vētra, gan nevalstisko organizāciju pārstāvji: Latvijas Nedzirdīgo savienības prezidents Arnolds Pavlins, apvienības „Apeiron” vides pieejamības eksperts Aigars Bolis.

Visi konferences dalībnieki norādīja finansējuma trūkumu kā būtiskāko problēmu tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšanas jomā, tomēr diskusijas dalībnieki aktualizēja arī citus nozīmīgus jautājumus, kas skar tehnisko palīglīdzekļu pieejamību. Tika diskutēts par nepieciešamību palielināt ģimenes

⁴ Saskaņā ar Labklājības ministrijas sniegto informāciju kopumā tehnisko palīglīdzekļu funkcijas nodrošināšanai 2007.gadā tika izlietoti Ls 2 787 245, 2008.gadā Ls 4 152 427, 2009.gadā Ls 1 076 902, 2010.gadā Ls 1 621 834, 2011.gadā Ls 2 699 541.

ārstu kontroli, jo novēroti gadījumi, kad palīglīdzekļi tiek izrakstīti nepamatoti, tādā veidā palielinot jau tā garās rindas un liedzot saņemt palīglīdzekli tām personām, kurām tas patiešām nepieciešams. Tai pat laikā norādīts, ka ne katra palīglīdzekļa saņemšanai būtu nepieciešams ārsta atzinums, ir tādi palīglīdzekļi, kurus varētu personai piešķirt pēc, piemēram, noteikta vecuma sasniegšanas. Nevalstiskā sektora pārstāvji uzsvēra, ka nepieciešams palielināt arī lietotāju atbildību par tehniskā palīglīdzekļa izmantošanu, jo nereti tiek konstatēts, ka lietotājs pret palīglīdzekli izturas nerūpīgi, neveic tā apkopi, ir fiksēti pat gadījumi, kad lietotājs izvēlas palīglīdzekli nevis lietot, bet gan pārdot.

2012.gada 28.maijā notika ārkārtas Invalīdu lietu nacionālās padomes (turpmāk - ILNP) sēde, kurā tika diskutētas par pieejamību veselības aprūpes pakalpojumiem, tajā skaitā medicīniskai rehabilitācijai, un turpmākiem pasākumiem ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 25. panta „Veselība” īstenošanai. Par rehabilitācijas pakalpojumu pieejamību ziņoja Veselības ministrijas un VSIA „Nacionālais rehabilitācijas centrs „Vaivari”” Tehnisko palīglīdzekļu centra pārstāvji, kā arī tika uzklautas nevalstisko organizāciju pārstāvji. Nevalstiskā sektora pārstāvji kā lielāko trūkumu joprojām norāda, ka rindas uz tehnisko palīglīdzekļu saņemšanu ir nesamērīgi garas.

Ratificējot ANO konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām, saskaņā ar konvencijas 4.panta pirmo punktu Latvija ir apņēmusies nodrošināt un veicināt to, lai visas personas ar invaliditāti varētu pilnībā īstenot visas cilvēktiesības un pamatbrīvības bez jebkāda veida diskriminācijas invaliditātes dēļ, pieņemt visus atbilstošos likumdošanas, administratīvos un citus pasākumus konvencijā atzīto tiesību īstenošanai, grozīt vai atcelt pastāvošos likumus, noteikumus, paražas un praksi, kas rada personu ar invaliditāti diskrimināciju. ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 20.pantā ir noteikts, ka „dalībvalstis veic efektīvus pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu individuālo pārvietošanos ar pēc iespējas lielāku personīgo patstāvību, tostarp: a) atvieglojot personu ar invaliditāti individuālo pārvietošanos viņu izvēlēta veidā un laikā un par pieejamu cenu; b) atvieglojot personām ar invaliditāti kvalitatīvu pārvietošanās palīglīdzekļu, ierīču, atbalsta tehnoloģiju un palīgu un starpnieku pakalpojumu pieejamību, tostarp nodrošinot tos par pieejamu cenu; c) nodrošinot personām ar invaliditāti un speciālistiem, kuri strādā ar personām ar invaliditāti, pārvietošanās iemaņu apmācību; d) mudinot komersantus, kas ražo pārvietošanās palīglīdzekļus, ierīces un atbalsta tehnoloģijas, ņemt vērā visus personu ar invaliditāti pārvietošanās aspektus”.

Tādējādi ir nepieļaujami, ka ANO konvencijas par personu ar invaliditāti ieviešanas periodā 10981 personām netiek dota iespēja līdzvērtīgi piedalīties sabiedrības dzīvē finansējuma trūkuma dēļ.

Situācijas uzlabošanai tiesībsarga ieskatā:

- 1) Tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšanas jomā nepieciešama ilgtermiņa stratēģija, iegādājoties mūsdienīgus, ilgtermiņā lietojamus, personu vajadzības apmierinošus tehniskos palīglīdzekļus, kā arī nodrošinot

personas ar palīglīdzekļu remonta un nolietoto detaļu apmaiņas iespēju.

- 2) Ir nekavējoties jālikvidē rindas. Sistēma veidojama tādējādi, ka personas saņem tehnisko palīglīdzekli nepieciešamības gadījumā ilgtermiņā vai īstermiņā, vadoties no individuālas nepieciešamības.
- 3) Ir jāpārskata piešķirtā finansējuma apjoms un esošo finanšu līdzekļu izlietošanas efektivitāte, nepieciešamības gadījumā grozot tehnisko palīglīdzekļu piešķiršanas kārtību. Nav pieļaujams, ka tehniskie palīglīdzekļi, kas iegādāti par valsts budžeta līdzekļiem, nav kvalitatīvi un neatbilst personu vajadzībām.
- 4) Tehnisko palīglīdzekļu nodrošināšanas sistēma ir veidojama, ņemot vērā katras personas individuālās vajadzības, sasaistot rehabilitācijas pasākumus ar piemērota tehniskā palīglīdzekļa izvēli un nekavējošu iegādi, attiecīgi piešķirot finansējumu un nodrošinot valsts atbalstu (samaksa uz nomaksu, kredīts ar valsts galvojumu u.c.) personas līdzmaksājumam dārgiem un ilgtermiņā lietojamiem tehniskiem palīglīdzekļiem.
- 5) Veidojot sistēmu, ir jāparedz iespēja personām saņemt īslaicīgi nepieciešamus, dārgus tehniskos palīglīdzekļus lietošanā uz nepieciešamo laiku, attīstot nomas sistēmu.
- 6) Ārstiem, kuri nodarbojas ar rehabilitāciju un tehnisko palīglīdzekļu izrakstīšanu, jānosaka noteiktas kvalifikācijas prasības, nepieciešamības gadījumā tie jānodrošina ar apmācību.
- 7) Nepieciešams pievērst uzmanību personiskās atbildības veicināšanai, personām, kurām tiek piešķirts tehniskais palīglīdzeklis vai valsts finansējums tā iegādei, lai nepieļautu gadījumus, kad, piemēram, personas par valsts līdzekļiem piešķirto tehnisko palīglīdzekli pārdod.

Ņemot vērā minēto, lūdzu veikt attiecīgus grozījumus normatīvajos aktos, lai nepieļautu ANO konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām pārkāpumus, par veiktajiem pasākumiem attiecīgi informējot tiesībsargu.

Ar cieņu,
tiesībsargs

J.Jansons